

*БОГДАН ЧУЛОВСЬКИЙ, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

ГАЙНРІХ ФОН КЛЯЙСТ У КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ

(Мучка М.З. Рецепція творчості Гайнріха фон Кляйста в літературному процесі України XIX-XX століття / Мирослава Зіновіївна Мучка: монографія. — Івано-Франківськ: ЛІК, 2012. — 160 с.)

Дослідженню творчості славетного німецького письменника Бернда Вільгельма Гайнріха фон Кляйста (1777-1811) в українській германістиці пощастило почасти. Про цього майстра слова вперше заговорив великий Іван Франко. Згодом його почин підхопили Онуфрій Пашук, Микола Євшан, В'ячеслав Заїкин, Остап Грицай, Клим Забарилло та інші українські літературознавці. За роки незалежності України про Гайнріха фон Кляйста, за винятком кількох статей, що з'явилися в останнє двадцятиліття, вітчизняне літературознавство ґрунтовними літературно-критичними працями і не відгукувалося. Рецензованій роботі випадає нагода стати українським первістком у монографічному жанрі про творчий доробок неординарного сучасника Шіллера і Гете, Канта і Гегеля.

Отже, монографія Мирослави Зіновіївни Мучки присвячена актуальним проблемам з'ясування форм рецепції творчості Гайнріха фон Кляйста в Україні і виконана у межах рецептивної критики на доброму теоретичному рівні. Авторка дотримується рецептивного прочитання художньої спадщини Кляйста, тому наводить широкий спектр оцінок у тексті монографії: від послань на праці В. Ізера, Р. Гром'яка та інших учених до характерної термінології рецептивної критики. Зважаючи на те, що українське літературознавство дещо припізнилось у рецептивному вивченні текстів світової літератури, порівняно з розвитком цього напрямку в західному літературознавстві, **актуальність** такого дослідження видається нам безсумнівною, адже не можна долучитись до того чи того етапу інтелектуального розвитку людства, не усунувши при цьому білих плям.

Відтак вітаємо появу в когорті українських літературознавців ще одного цікавого представника рецептивної критики — Мирославу Мучку, яка ґрунтовно дослідила форми та вияви рецепції творчої спадщини німецького письменника в Україні впродовж XIX–XX століть.

Варто зауважити, що сьогодні українське літературознавство хоч повільно й досить важко, але перейшло межі описової компаративістики і цілком органічно вливається у структуру світового літературознавства. Намагання простежити рецептивний бік творчості Г. фон Кляйста в літературному житті XIX-XX століть є цінним продовженням великої роботи кафедри світової літератури Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника над оновленням та посиленням української компаративістики.

З'ясуємо, що дослідниця прагне не тільки схарактеризувати закономірності розвитку літературної рецепції творчості Гайнріха фон Кляйста, зумовлену іманентними особливостями художнього світу письменника й основними концептами сучасних наукових досягнень крізь призму соціокультурної ситуації в Україні, але й намагається подати особистісний і творчий портрет німецького митця з урахуванням найновішої літератури про нього. З цієї метою в дослідженні задіяно кілька десятків німецькомовних джерел – від статей у періодиці і до фундаментальних вислідів як літературознавчих, так і філософських праць.

Солідна, сумлінно зібрана і ретельно опрацьована джерельна база прислужилася авторці до впевненого торування дослідницького шляху, про етапи якого дають чітке уявлення розділи монографії. Їх три: «Г. фон Кляйст та його місце в німецькій літературі XIX-XX століть», «Особливості та передумови рецепції творчості Г. фон Кляйста в українській літературі», «Художній світ Г. фон Кляйста в українських перекладах».

Структурування дослідження виконане за оптимальним науковим принципом: усі три розділи становлять генетичне ціле, в якому має бути очевидним рух думки від заявлення проблеми до її розв'язання. Не слід залишати поза увагою ще одну безсумнівну перевагу в структуруванні роботи. Ємні і доволі влучно сформульовані назви підрозділів («параграфів») у дослідженні віддзеркалюють її змістову конкретику й виразно висвітлюють її мету. З ними органічно пов'язані додатки, які природно завершують монографію.

Кожен розділ містить теоретичні підрозділи, параграфи чи відступи, в яких авторка з'ясовує методологію дослідження, дає трактування того чи того переліку, поняття тощо. У формуванні концепції літературознавчого дослідження Мучка М.З. виходить із позицій методологічного плюралізму, що дає змогу чітко «простежити наповнення та динаміку літературної рецепції творів Г. фон Кляйста в середовищі національно-духовних і культурних процесів України» (с. 8), застосує відповідно до специфіки проблем, які вирішуються, порівняльно-історичний, типологічний, структурно-семіотичний та історико-функціональний методи.

У рецензованій монографії докладно розглянуті теоретичні праці та епістолярій німецького письменника. Значне місце приділено процесові сприйняття творчої спадщини Г. фон Кляйста німецьким літературознавством. Зокрема, акцентується увага на питанні творчих взаємин між Гете і Кляйстом. Авторка констатує, що чимало літературних критиків суголосні у твердженні: «... Гете, відчуваючи значущість обдарованості Кляйста, дуже багато чого не розумів у ньому, його небажання прийняти молодий талант німецької літератури сильно ранило надто вразливу творчу натуру Г. фон Кляйста, породило великий особистісний конфлікт між ними...» (с. 34). Цікавою була б особиста думка дослідниці з цього приводу.

Окрім цього, у монографії є ціла низка різновекторних думок літературознавців щодо самогубства однієї з найзагадковіших і найсуперечливіших постатей в історії літератури Німеччини. А з ким суголосна авторка? Можливо, слід було наголосити у дослідженні, що поряд з майже цілковитою відсутністю портретів письменника і величезним його потягом до мандрівок, найбільш послідовна пристрасть Г. фон Кляйста – манія самогубства – переслідувала його все життя.

Позитивної оцінки заслуговує те, що науковець, висвітлюючи питання світоглядної та естетичної концепції Г. фон Кляйста, досить докладно розглядає етапи його творчої еволюції. Пані Мирослава Мучка приходиться до висновку, що в основі прозової творчості життя лежить суто романтичне світобачення, хоча і в специфічному варіанті, а саме «кляйстівському». Тому цілком логічно постають питання до авторки: «Наскільки повно творчість німецького автора вписувалася в стрімкий розвиток німецького романтизму? До якої стильової течії в романтизмі (особистісно-психологічної, філософської, громадянської та ін.) слід зарахувати його спадщину?»

Наукове дослідження вражає повнотою охопленого матеріалу та бібліографічними посиланнями на вітчизняних і, особливо, німецькомовних авторів. Кількість авторитетних літературно-критичних праць аналізується в площині їхньої інтерпретації творчості та особи Г. фон Кляйста. Відтворення контексту навколо письменника посіло значне місце у монографії і це, на наш погляд, є цілковито виправданим, оскільки дає переконливі підстави до розуміння саме рецепції творчості Г. фон Кляйста на українському ґрунті. Дуже показовим у цьому сенсі є аналіз великої за обсягом статті видатного українського критика, культурного діяча М. Євшана «Гайнріх фон Кляйст і німецька література». На думку авторки, саме М. Євшан заклав основи європейського кляйстезнавства. Цілковито погоджуємося з цим твердженням. Але водночас виникає питання: «А хто з німецьких дослідників творчості неординарного письменника посилається на наукову розвідку українського вченого?»

Науковцю Мирославі Мучці вдалося подати кільканадцять вдалих інтерпретацій перекладів Кляйста, зокрема Франковий. Спираючись на праці українських та зарубіжних теоретиків та практиків перекладознавства, оперуючи відповідною науковою термінологією, дослідниця виявила професійність перекладознавчого аналізу як у літературному, так і лінгвістичному аспектах. Належно розглянуті такі питання науки про переклад, як адекватність, відповідність/невідповідність різних мовних систем, точність та вірність перекладу, поняття перекладності тощо. У процесі дослідження М. Мучка бере до уваги показники адекватного перекладу — еквілінеарність, ступінь впливу суспільно-контекстуального та світоглядного чинника на вибір перекладача. Шляхом зіставного конкретного аналізу визначених оригінальних текстів авторка робить на-

уково обґрунтовані узагальнення, які створюють цілісну й об'єктивну оціночну картину українських перекладів творів Г. фон Кляйста. Основним критерієм гармонійного перекладу пані Мирослава Мучка справедливо вважає його адекватність духові оригіналу, сумірність світогляду перекладача, що формувався у відповідному соціокультурному середовищі, з духом автора та його епохи, відповідність між концептуальними засадами їх художніх світів. Під цим кутом зору переклади новел Г. фон Кляйста, видані 1930 року, де автори цих перекладів зашифровані під криптонімами О.П. і М.Г., оцінюються дослідницею як взірцеві, оскільки «виконані на високому рівні, перевищуючи у багатьох аспектах, особливо лексичному, версії І. Франка і О. Пашука» (с. 168). Віднайшовши ці зашифровані під криптонімами переклади далеких 30-х років ХХ століття, авторці варто було спробувати дешифрувати їх, можливо навіть висунути власну гіпотезу про авторство перекладачів.

Порівняльно-критичний аналіз якості існуючих україномовних перекладів творів німецького письменника, власні інтерпретації авторки – зокрема переклад окремих абзаців, фраз, речень, лексем тощо, спонукає до запитання: «Чи не вплинули негативно на якість україномовних перекладів російськомовні відповідники?». Хотілося б також почути про переклади листів Г. фон Кляйста українською чи російською мовами, адже увесь перший параграф першого розділу монографії присвячений епістолярієві письменника.

Окремі дискусійні питання, на які проковує рецензована монографія, не заважають зробити висновок, що виконано її на належному науковому і лінгво-стилістичному рівні. Тому, в кінцевому підсумку з приємністю констатую, що монографія Мучки Мирослави Зіновіївни «Рецепція творчості Гайнріха фон Кляйста в літературному процесі України ХІХ-ХХ століття», безперечно, є на часі.